

Den offentlige debattpraksisens kardinalpunkter

DEBATT: I menneskelige samfunn preget av økende grad av pluralisme, er det høyst viktig å opprettholde en saklig og sivilisert debattpraksis som kritiserer ulike og endog divergerende perspektiver uten å degradere eller dehumanisere individet. Farhan Shah minner om Arne Næss' saklighetslære for gode meningsutvekslinger.

Av Farhan Shah, Muslimsk filosof, doktorgradsstipendiat ved UiO og Islam-rådgiver ved forskningssenteret for Prosesstudier, Claremont, California.

Tema for dette konsentrerte innlegget er den offentlige (nett)diskusjonskulturen og saklighetslæren til den norske filosofen [Arne Næss](#). Jeg beskjeftiger meg ikke med diskusjonskulturen fra et *deskriptivt* perspektiv, altså hvordan den offentlige (nett)samtalen stort sett foregår, men fra et *normativt* perspektiv; hvordan den *bør* foregå.

Det flerkulturelle samfunnets intimitet og konsensus om saklighetsnormer

Utviklingen i det norske samfunnet og verden for øvrig går i retning av stadig mer [globalisering](#) og med det følger multikulturalisme, hvor mennesker med mer eller mindre helhetssyn eller perspektiver av religiøs, politisk, filosofisk eller etisk karakter, står i mer intim kontakt med hverandre enn noensinne – både virtuelt så vel som fysisk. Og, som vitterlig kjent, har ethvert individ sitt særegne forståelseshorisont som tilværelsen tolkes ut fra. Når de fysiske og virtuelle grensene svekkes og mennesker kommer nærmere hverandre emosjonelt, kulturelt og intellektuelt, økes også sjansene for uenigheter om hvordan et saksforhold skal forklares og forstås, samt hva slags type normer og verdier som skal danne grunnlaget for vurdering og beslutninger. Uenigheter – som ikke tilfredsstillende visse maksimer (les: normer) for saklig meningsutveksling – kan fort anrette mer eller mindre graverende konflikter og konfliktløsnings-modeller som opererer med propaganda, usakligheter og framdyrkning av uforanderlige motsetninger mellom ulike folkegrupper. Er hensikten å beskytte seg mot alvorlige villfarelser og en polarisert utvikling, er det simpelthen nødvendig å oppnå en samstemmighet om visse fundamentale normer og retningslinjer for saklig diskusjonskultur – et minste felles multiplum for sivilisert debattform, fysisk så vel som virtuelt.

Demokrati og ansvarlige borgere

I et velfungerende demokratisk samfunn basert på uenighetens fellesskap, bør diskusjonskulturen kjennetegnes ved at ansvarlige samfunnsborgere fremelsker en debattpraksis som bidrar til dypere innsikt og visdom. Uttrykt annerledes, siktemålet er ikke å vinne argumenter for argumenters skyld, men snarere å bidra til en bredere forstand og ikke minst et åpent offentlig debattklima som

opprettholder krav til upartiskhet og saklighet i møte med divergerende synspunkter og svar.

Har det norske samfunnet etiske og intellektuelle ressurser for å utforme et velfungerende offentlig diskusjonsklima for derved å motarbeide, i en viss utstrekning, usakligheter, falskheter og invektiver, som forhindrer en effektiv og rasjonell meningsutveksling på tvers av partipolitiske, religiøse, konfesjonelle/sekteriske og sekulære skillelinjer? Etter min mening er den norske filosofen Arne Næss en toneangivende ressurs i så henseende.

LES OGSÅ: [En grunnleggende kritikk av virksomheten i skole og barnehage](#) • [En norsk dannelseshistorie sett fra fjellene](#)

Arne Næss sin filosofiske essens og saklighetslære

Arne Næss (1912-2009) var en norsk filosof, som grunnla en økologisk filosofi (ofte kalt økosofi eller dypøkologi). Næss sin økosofi kan i all korthet fremsettes i følgende ordelag: Homo sapiens må erkjenne som livets *grunnvilkår* et gjensidig avhengighetsforhold mellom alle aspekter ved naturen, samt at til tross for dets særegne evner som fornuft og frihet, bør disse ressursene brukes på en måte som ivaretar naturen og det biologiske livs iboende verdi.

I Norge er han dog ikke bare kjent for sin livs- og naturvennlige verdensanskuelse, men også for sitt konfliktløsende og dialogiske arbeid. Det er saklighetslæren til Næss som er av spesiell interesse i denne konteksten: I det følgende gis det en relativt forenklet og konsis fremstilling av saklighetslæren til Næss, som han utviklet i sin lærebok *En del elementære logiske emner* (1961). *Saklighet* for Næss innebærer at et innlegg eller en meningsytring medvirker til at lesere/publikum kan, gjennom rasjonell overveielse, komme frem til et velbegrunnet standpunkt til det spørsmål saken gjelder. Om siktemålet er velbegrunnet standpunkt, må innleggene være av *argumentativ* karakter, dvs. at argumentene må både være relevante og holdbare. Holdbarhet innebærer at vi har gode grunner til å være tro mot et argument fordi det enten er sant, sannsynlig eller gyldig i rettslig eller moralsk henseende. Relevans betyr at argumentene som fremsettes er direkte relatert til et saksforhold. Med andre ord: er grunnene og argumentene som fremsettes formålstjenlige? Framstillinger som egner til å influere lesere/publikum til å akseptere ett svar eller avvise konkurrerende synspunkter ved hjelp av virkemidler som undergraver det rasjonelle i argumenter, kaller Næss for *tendensiøse*. Slike framstillinger forhindrer leserne/publikum fra å innta et velbegrunnet standpunkt til det spørsmål saken gjelder. I den ovennevnte boken fremsatte Næss seks normer for saklig meningskultur i det offentlige rom:

1. *Unngå tendensiøs utenomsnakk*: I debatt eller diskusjoner bør deltagere unngå en form for utenomsnakk preget av digresjoner og frie assosiasjoner, som verken er relevante eller holdbare, og ergo forhindrer oppklaring av misforståelser eller økning av forståelse av et saksforhold.

2. *Unngå tendensiøs gjengivelse*: Denne formen for tendensiøs debatt- og diskusjonsmåte innebærer at en motdebattant gjengir sin motstanders meninger og synspunkter på et vis som motdebattanten selv ikke vedkjenner, som tjener på å sette motdebattanten i et negativt lys i andres øyne
3. *Unngå tendensiøs flertydighet*: Denne formen innebærer en debattmåte som tåkelegger/tilslører fortolkningsmangfold på en måte at hvis mangetydigheten blir presisert, vil lesere eller publikum avvise den meningen/tolkningen som i første instans fremsettes som den mest plausible eller eneste gyldige.
4. *Unngå tendensiøs bruk av stråmenn*: Tendensiøs bruk av stråmenn dreier seg om fremstillinger hvor en tillegger motstanderen synspunkter/oppfatninger/standpunkter som motstanderen selv ikke vil vedkjenne, som også bidrar til å sette meningsmotstanderen i et skjevt lys. Med andre ord, en velger å resonnerer på vegne av ens motstander gjennom å oppkonstruere en oppfatning/mening om sin motstander, uten å ha tilstrekkelig belegg for det.
5. *Unngå tendensiøs bruk av originalfremstillinger*: fremstillinger av et saksforhold bør ikke inneholde forvrengninger eller et selektivt utvalg av informasjon, som bidrar til å favorisere data/opplysninger som tjener den ene debattantens synspunkter og svekker motstanderens. Forvrengning av et saksforhold innebærer med andre ord bevisst å underlå opplysninger som egner seg til å styrke den ene partens sak.
6. *Unngå tendensiøs bruk av tilberedelse av innlegg*: denne formen har å gjøre med de ytre forhold debatten fremsettes i. Det kan handle om bruk av invektiver og nedverdiggende bemerkninger, eller bruk av virkemidler som organisert piping og/eller applaus, som ikke har noe med et saksforhold å gjøre, men som likevel kan bidra til å influere publikum/lesere i deres standpunkttagen.

Felles ideal

En aktiv og bevisst tilslutning til de ovennevnte seks maksimer for saklighetslære er beregnet på ens egen person. Gjennom å innprente disse normene i eget sinn, kan de offentlige (nett)debattene, som i stor utstrekning er preget av tendensiøse framstillinger, reduseres, og således skape nødvendig grobunn for en saklig og fornuftig debattkultur. En tilslutning til og promotering av en saklighetskultur, især i en stadig mer teknologiserende verden, hvor mange av debattene foregår på virtuelle plattformer som oftest er uorganiserte, slår oss ikke som umiddelbart gjennomførlig; det virker heller urealistisk eller utopisk. Til det er å si at utvikling og fremgang mot en nøktern debattkultur er betinget av at samfunnsborgere har et konkret ideal å strekke seg etter. Det var ideen om det felles menneskelige – menneskets iboende verdi – som dannet grunnlaget for FNs Universelle Erklæring om Menneskerettighetene av 1948. All moralsk og politisk innsats for å fremelske og institusjonalisere menneskerettighetsidealene på den internasjonale arenaen beror på idealet om å anerkjenne *lik* menneskelighet i alle mennesker. For det er slik at fremgang mot bredere likhet og institusjonalisert rettferdighet er betinget av at mennesker har et tydelig bilde av ideen om det felles menneskelige; hva vi mennesker har som fellesnevner uavhengig av variabler

som kjønn, etnisitet, hudfarge, religion og funksjonsdyktighet.

Tanken om et felles menneskelig ideal som nevnt ovenfor, har etter mitt syn en overføringsverdi til debattkultur: ved å anerkjenne det universelle i mennesket, iboende verdi, forplikter en seg til å debattere på en måte som kritiserer konkurrerende betraktningmåter og perspektiver uten å hakke løs på selve individet som en debatterer mot. Sagt med andre ord, idealet er å holde balansegangen mellom respekt for menneskets verdi på den ene siden, og kritikk av synspunkter/holdninger/perspektiver/betraktningmåter på den annen.

Menneskets særegenhet

Det særegne ved mennesket er dets selvbevissthet: en evne som blant annet innebærer å ta stilling til sitt eget selv, og således gjøre sin egen person til gjenstand for kritisk refleksjon. I forlengelsen av denne evnen bør vi, før vi begir oss ut på meningsutveksling i det sosiale og offentlige rom, innta en *selvrefleksiv* posisjon, og stille oss selv følgende spørsmål – både før og under en debatt: bidrar jeg, gjennom mine ytringer, til en mer hygienisk og konstruktiv debattkultur, eller forsøpler og lammer jeg den? Ønsker jeg at min debattprosedyre skal gjelde som en *allmenngyldig* norm? Altså, skal jeg kunne akseptere at andre individer gjør akkurat det samme som meg selv?

Av denne innsikten følger et tydelig siktemål: å tilstrebe et debattklima rundt et sett med fundamentale saklighetsnormer med utgangspunkt i menneskets verdi; en slags felles minstestandarder for sivilisert debattkultur i et inkluderende demokratisk- og fornuftsfellesskap. Hvordan det norske samfunnet skal avdempe tendensiøse framstillinger som skjerper motsetningsforhold mellom ulike folkegrupper, forblir en av de store styrkeprøvene for individer og borgere i den norske staten. Ressursene mot økt polarisering, etnosentrisme og frastøting av *det andre* ligger på bordet. Det gjelder å forstå hvilken vei vinder blåser og ta dem i bruk.

LITTERATUR:

Næss, Arne. 1961 *En del elementære logiske emner*, Universitetsforlaget.